

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 GRUODŽIO 18 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 241 (45)

Ateitininkijos sąjūdžio šimtmetis: žvilgsnis į praeitį ir ateitį

Truputis istorijos

XX amžiaus pradžioje pirmoji Lietuvių katalikų studentų draugijos valdyba buvo sudaryta iš studijuojančių kunigų Louvaine, charakteringiausias jų savybės buvo dvi – katalikiškumas ir tautybė. Bet jie tuoj pat, kai tik galėjo, perdavė vadovavimą pasauliečiams Maskvoje, pirmininkaujant Pranui Dovydaičiui. Ateitininkai yra pasauliečių organizacija ir sąjūdis, bet joje, dažniausiai kaip dvasios vadovai, dalyvauja ir dvasiškiai.

Įkurta organizacija greit augo ir brendo, grupavosi į sąjungas pagal kartas, plėtėsi ir šakojosi į įvairias veiklos sritis: auklėjimo ir ugdymosi, mokslo, meno, literatūros, kultūros, žiniasklaidos, visuomeninių darbų. Atgavus nepriklausomybę 1918 m., kaimynams kėsinant Lietuvos teritoriją užgrobti, jauni ateitininkai, daug jų tiesiog iš gimnazijos suolų, stojo į kariuomenę. Taip buvo įrodomas jų tautiškumas. Išlaikė jie ir katalikiškumo egzaminą, nors, tiesa, tai savybei įgyvendinti nėra ribų. Ir kai kurie vadai su laiku pasigedavo gilesnio dvasingumo, tad siūlydavo kelius. Taip Dovydaitis steigė eucharistininkus, o S. Šalkauskis – gyvosios dvasios sąjūdį. Kultūra buvo nemažas ateitininkų rūpestis. Iš ateitininkų gretų kilo nemaža įvairaus pobūdžio kultūrininkų: mokslo žmonių, rašytojų, menininkų. Raudonajai armijai okupavus nepriklausomą Lietuvą 1940 m., ateitininkų organizacija buvo uždaryta. Nemaža ateitininkų išvežta į Sibirą. Dalis pasitraukė į Vakarų. Organizacija atkurta išėivijoje 1945 m. Vokietijoje, vėliau – Šiaurės Amerikoje ir kituose kontinentuose, o atgavus nepriklausomybę, ateitininkai buvo atkurti ir Lietuvoje 1989 m.

Ateitininkai Šiaurės Amerikoje nesitenkino Ateitininkų federacijos kongresu Lietuvoje (rugpjūčio 5–7 d. Vilniuje), bet suruošė Ateitininkijos 100-metį mininčią šventę lapkričio 24–28 d. Čikagoje.

Šimtmečio šventė Čikagoje

Susirinkę į šimtmečio jubiliejinę šventę Čikagoje, šv. Eucharistijos Auką Čikagos katedroje atnašaujant naujam vyskupui, Ateitininkų federacijos dvasios vadui Gintarui Grušui, pirmiausia padėkojo Dievui už Jojo globą. Akademinei programa buvo kondensuota, sukaupta. Ji siekė dviejų tikslų: pažvelgti į sąjūdžio praeitį ir nubrėžti ateities uždavinius. Dr. Kęstučio Girniaus ir ką tik Ateitininkų federacijos pirmininko kadenciją užbaigusio pirmininko Vyganto Malinausko įvadinės paskaitos šventės akademinei programai davė „toną“: remiantis praeitimi, mesti žvilgsnį į ateitį

Kone tik į praeitį buvo pažvelgta prof. Kęstučio Skrupskelio pirmosios, 1910–1940 m. ateitininkų istorijos studijos „Ateities draugai“ knygos apžvalgoje (apžvelgė autorius ir dr. Augustinas Idzelis). Pasigrožėta ateitininkų veiklos vaizdais apžvalginiame filme „Šimtas ateities metų“, taip pat – fotografijos parodoje apie praeities išėiviu ateitininkų veiklą bei ateitininkų archyvinės medžiagos parodoje.

Simpoziumo sesijomis buvo siekiama nustatyti ateities uždavinius, kuriais tenka atsilipti į šių laikų iššūkius, žmonių poreikius, kliūtis, problemas, pavojus. Pasinaudota S. Šalkauskio formuluotais penkiais principais: katalikiškumu (vadovavo kun. dr. Kęstutis A. Trimakas), tautiškumu (dr. Petras V. Kisielius), inteligentiškumu (dr. Andrius Kazlauskas), šeimyniškumu (dr. Vita Aukštuolienė ir dr. Pranutė Domanskienė) ir visuomeniškumu (Vytautas Maciūnas).

Atgaivai penktadienį vakare buvo surengtas koncertas, kuriame pasirodė Dainavos ansamblio vyrų vienetas ir jaunimo kylančios vokalinės bei instrumentinės pajėgos. Šeštadienio apyvakaryje po akademinės programos šv. Mišių aukoje visi šventėje dalyvavusieji pasižadėjo atsėdėti ateities uždaviniams.

Kelių „Kultūros“ numerių puslapiuose bus pateikti šios šventės akademinės programos tekstai, verti skaitytojų dėmesio.

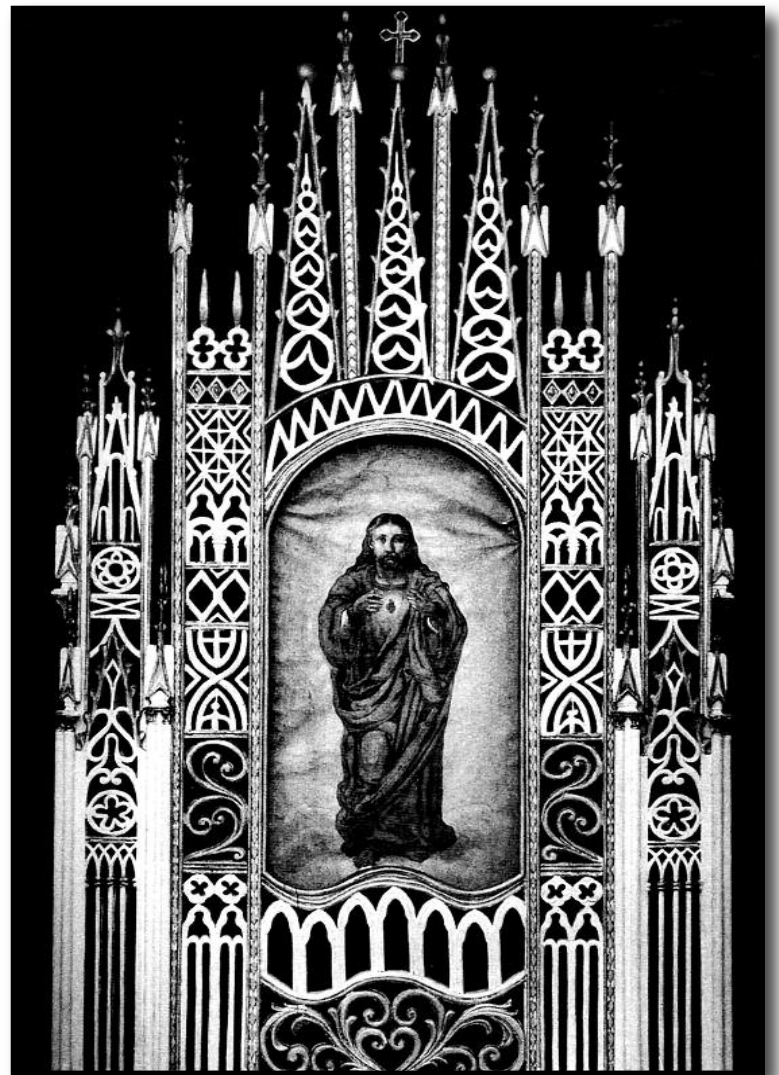
Kęstutis A. Trimakas

Bernardas Brazdžionis

Kitame numeryje:

- Stasys Goštautas. Užrašai iš New Yorko.
- K. A. Trimakas. Ateitininkijos iššūkių ir uždaviniai.
- Indrė Čuplinskaitė. Tikėjimo ir proto ryšio svarba.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Švč. Jėzaus širdies ir Švč. Marijos procesijų altorėlis, XX a. pirmoji pusė, Geležių bažnyčia, Panevėžio raj.

DIEVO DVASIA

Rūdija žalvaris, ir auksą metai ėda,
Sidabrą apneša tuštybių pelenai,
Nuo piršto pavagia safyro brangų žiedą, –
Tik ji viena gyvena amžinai.

Sudyla rūbai šilko ir mašasto,
Karaliams krinta iš karūnų rubinai,
Nuo jūros krašto iki žemės krašto
Tik ji viena gyvena amžinai.

Garbė užgęsta, kaip blanki liepsnelė,
Nė žemės dulke ji nešvies tenai.
Tik ji viena didi ir visagalė,
Tik ji viena gyvena amžinai.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1–as psl. Kęstutis A. Trimakas. Ateitininkijos sąjūdžio šimtmetis.
- 2–as psl. Kęstutis Girnius. Trys pamatiniai klausimai XX amžiuje.
- 4–as psl. Kęstutis Skrupskelis. Keletas pastabų apie „Ateities draugus“.
- 5–as psl. Alfonsas Motuzas. Advento laikotarpis.
- 6–as psl. Stanislovas Abromavičius. Drožinėjantis žemaitis.
- 7–as psl. V. Paplauskienė. „... ranka, kuri visuomet būtų ištiesta tau...“

TRYS PAMATINIAI KLAUSIMAI XX AMŽIUJE

KĘSTUTIS GIRNIUS

Šimtmetį švenčia ne kiekviena organizacija. Pirmieji ateitininkų ideologiniai varžovai aušrininkai, kurie buvo artimi liaudininkams bei socialistams ir su kuriais susiginčijęs ateitininkų kūrėjas Pranas Dovydaitis įkūrė „Ateitį“, neatlaikė valdžios spaudimo ir nutraukė savo veikimą prezidentaujant Smetonai. Sąjūdžio ir pirmaisiais atgautos nepriklausomybės metais buvo įkurta daug naujų jaunimo organizacijų – gediminaičiai, aušrininkai, maironiečiai, atgaivintos ir tradicinės jaunimo organizacijos. Bet dauguma neįleido gilesnių šaknų.

Gyvuoti šimtą metų niekada nelengva. Tam reikia įkvėpti bent keturias kartas. Išsenka pirminis entuziazmas, žmonės pavargsta, idėjos pasensta, ieškoma ko nors naujo, kas labiau atitinka laiko dvasią. Ateitininkai atsirado ir išliko nepaprastai sunkiomis sąlygomis. Jie kūrėsi carų priespaudos laikais, šalies nepriklausomybė buvo pasiekta tik po devynerių metų, 1940 m. prasidėjo nauja ir ilga okupacijos naktis. Iš 100 metų beveik 60 paženklinėta okupacija. Ir nepriklausomybės metais valdžia nebuvo palanki ateitininkams. 1930 m. buvo uždarytos visos neva „politiškai visuomeninės“ organizacijos, tokios kaip ateitininkai, paliekant vien skautus, kurie tapo netiesioginiu tautininkų partijos filialu. Moksleiviai ateitininkai buvo persekiojami, kai kurie išmesti iš mokyklos net 1939 m. Bet jie liko nepalaužti. Pagal įprastus apskaičiavimus, ateitininkų seniai neturėjo būti. Bet ateitininkija liko gyva – ji gyvavo išėivijoje tol, kol atsikūrė Lietuvoje.

Kiekvienas amžius yra savo laiko vaikas, kalba savo kalba, grumiasi su savo problemomis, turi savo iššūkius. 1910 m. Lietuva nėra šių dienų Lietuva, pasaulis irgi ne tas pats. Ir bažnyčia gerokai pakito, ypač po Antrojo Vatikano susirinkimo. Būta didesnių pokyčių praeityje. Viduramžiais Bažnyčios doroviniame mokyje buvo pabrėžiami kiti akcentai. Daugiau dėmesio buvo skiriama septynioms didžiosioms nuodėmėms negu dešimčiai Dievo įsakymų. Ir jos buvo įvardijamos kita tvarka negu šiaandien – puikybė, pavydas, pyktis, godumas, persivalgymas ir persigėrimas, tingėjimas ir paleistuvavimas. Didesnėmis nuodėmėmis buvo laikomos tos, kurios buvo susietos su dvasia, o ne kūnu, kurios pažeidė tikinčiųjų visuomenės solidarumą, raginimą mylėti savo kaimyną, o ne ženkli negebėjimą suvaldyti žemiškas aistras.

Prano Dovydaičio straipsnis „Trys pamatiniai klausimai“ nebuvo parašytas vakuume. Tai ne šaltas akademiškas tekstas, ne mėginimas grumtis su ilgalaikė filosofinė problema, bet atsakymas į konkrečius gyvenimo iššūkius. Ateitininkai kūrėsi kaip atsvara tebesitęsiančiam šalies, ypač šviesuomenės, lenkėjimui ir Rusijoje studijuojančių studentų laisvamaniškumui ar tiesiog ateizmui.

XX a. pradžioje aukštoji lietuvių, tikriau tariant, lietuviška kultūra buvo pradinėje kūrimo stadijoje. Kalba, ypač mokslinė ir kultūrinė, nebuvo išsivysčiusi, kalėsi pirmieji aukštosios kultūros daigai – teatrai, muzikos ir mokslo draugijos. Kultūra nėra kuriama iš nieko. Talentingas kaimo dūdininkas nesukomponuos sonatos ar fugos, nes nežinos, kas jos yra. Kaimo bernas gal mokės eiliuoti, bet nerasys odžių, baladžių, jam bus svetimi eilėdaros principai. Neparašys romano, nė vieno nepaskaitęs. Prieš sukurdamis savąją aukštąją kultūrą, atgimstančios ar besikuriančios tautos atstovai turi praeiti tai, ką vieni vadina „lervos“ stadija, tai yra įsitraukti ir įsigilinti į kitos tautos aukštąją kultūrą, ją pasisavinti. Lietuviams tai buvo lenkų, estams, latviams ir čekams – vokiečių kultūra. Čekų tautinio atgimimo žadintojas František Palacky vokiškai parašė pirmąjį savo „Čekų tautos istorijos“ tomą. Estų tautinio atgimimo, kuris prasidėjo anksčiau negu lietuvių, šaukliai tarpusavyje kalbėjo vokiškai iki XX a. pradžios. Po 1905 m. revoliucijos jie pradėjo tarpusavyje bendrauti tik estiškai. Egzistuoja didelis pavojus, kad gimstančios tautos nariai, įsijungę į vadovaujančią vietos aukštąją kultūrą, joje pasilikis.

Sulenėjimo grėsmė buvo reali, ypač tarp besimokančio jaunimo. Tuo metu apskritai moksleivių buvo labai mažai, o lietuviai sudarė mažumą nelietuvių jūroje. Pvz., Šiaulių mergaičių gimnazijoje

1913–14 m. iš 390 lietuvių buvo 25, Tauragėje – 2 iš 61, ten berniukų buvo 25 iš 122. Apie Telšių mergaičių progimnaziją buvo rašoma, kad „tikrai susipratusios, išsilavinusios mergaitės su žvake ieškotum visą dieną, kol atrastum vieną.“ Jei Lietuva nebūtų iškovojusi nepriklausomybės, lietuviai galėjo sulaukti baltarusių (gudų) likimo, tai yra likti nesusipratusiu etnosu, nepajėgiu virsti sąmoninga, modernia tauta.

Antrąjį didįjį iššūkį metė kovingas materializmas ir laisvamanybė. Tuometiniuose Rusijos universitetuose didelį vaidmenį suvaidino revoliucinės ir laisvamaniškos nuostatos, gajus buvo ir scientizmas, įsitikinimas, kad tik gamtos mokslai leidžia objektyviai pažinti tikrovę, kad jų metodais reikia spręsti visus klausimus, kad jiems priklauso galutinis žodis. Buvo skelbiami įvairūs tariami Dievo nebuvimo įrodymai. Antikatalikiškos, antiklerikalinės nuotaikos

čio straipsnis, pasirašytas ne jo vardu, bet su parašu „Ateitininkai“.

Tie „Trys pamatiniai klausimai“ – kuomi mes save vadiname ir kodėl, ką mes matome aplink save, mūsų priedermės (taigi pareigos), siekiai ir keliai prie jų“ – ir Dovydaičio atsakymai į juos yra tiesiog susieti su religija. Esame katalikai, gyvename pasaulyje, kuriame laisvė, kultūra ir mokslas klaidingai suprantami ir paverčiami stabais. Nepripažinus Dievo, laisvė tampa mados ir blogų įpročių vergija, kultūros vardan įsiviešpatauja barbarizmas (Dovydaitis klausia: „Kada buvo didesni kraujo praliejimai?“), o mokslas, tiksliau tariant, scientizmas – lėkštų šukių (plakatų) filosofija. Žmogus išsigelbės, tik sugrįžus prie To, kas atmesta. O priedermė ar pareiga – viską atnaujinti Kristuje, tapti krikščionimis, tokiais, kokie buvo pirmieji Kristaus Bažnyčios nariai. Cituoju –

„mes visi susispietusi apie ‘Ateitį’ tikimes suteikti vieni kitiems praktiškus ir teoretiškus ginklus, kad kovoti už Dievo–Kristaus tiesą... sutelkti jėgas atskirti kas gamtos, istorijos, filosofijos ir kituose moksluose tiesa, kas ne, tikimes prieš ateizmo katekizmo pasigaminti tiesos pradžiamokslį.“

„Trys pamatiniai klausimai“ yra kuriamasis programinis tekstas. Organizacijai suteiktas vardas, išsakytas ir šūkis – „Visa atnaujinti Kristuje“. Bet straipsnyje nebuvo ir negalėjo būti užprogramuotas tolesnis įvairiapusiškas ateitininkų sąjūdžio vystymasis. Dovydaitis dar buvo jaunas, tik 24 metų. Straipsnis turėjo pusiau poleminę užduotį – sukurti leidinį ir organizaciją, kuri suvienytų katalikišką moksleivių ir studentų, atsvertų laisvamaniškai nusiteikusių „Aušrinę“, kuri siekė bendru tautiniu pagrindu sutelkti mokslus einantį lietuvišką jaunimą. Dovydaitis nespriešino tautinei „Aušrinės“ orientacijai, tad turbūt neįtūt poreikio pabrėžti lietuviškos svarbą. Religinė straipsnio orientacija nereikšė abejingumo tautai. Ateitininkai manė, kad Lietuva turi būti tautinė valstybė, kurioje turi šeimininkauti lietuviškai kalbanti etninė bendruomenė, nors Šalkauskis ir kai kurie kiti galvojo, kad tautininkai pervertindavo tautos reikšmę.

Sėkmė lydėjo ateitininkus. Bet ir sąlygos katalikiškam jaunimo sąjūdžiui buvo palankios. Moksleivių ir studentų skaičius buvo stulbinamai mažas. Pirmaisiais ateitininkų metais buvo gal apie 2,000 moksleivių. 1911 m. lietuvių abiturientų tebuvo 29; 1912 m. – 65; 1914 m. – 68, iš kurių 14 mokėsi ne Lietuvoje. Aukštąjį mokslą baigusiu studentų dar mažiau. 1912 m. – 17, neskaitant kunigų; 1913 m. – 31. Įtikink dešimt ar dvidešimt žmonių, sutelk juos bendram darbui – tai lyg vadovautum mažai kariuomenei.

Pirmieji ateitininkai veiksmingai atliko savo tuometinį pašaukimą – lietuvių šviesuomenės sukrikščioninimą. Ateitininkai sudarė didelę Lietuvos studentų dalį. 1932 m. beveik 600 iš 4,5 tūkstančio užsiregistravusiųjų, nors Smetonos valdžia varžė studentų ateitininkų veiklą. Ateitininkai dažnai surinkdavo daugiausiai balsų, renkant Studentų atstovybę. Per pirmuosius rinkimus ateitininkai laimėjo trečdaliu balsų daugiau, negu bet kuri kita grupė. Reikia prisiminti, kad tais metais žydai, sudarė didelį studentų procentą, turėjo savo organizacijas. Vyraujančią vaidmenį ateitininkai išlaikė per visus nepriklausomybės metus. Jie turėjo 5 iš 18 atstovų paskutinėje 1938 m. išrinktoje Studentų atstovybėje.

Šalies intelektualiniame gyvenime ateitininkų ir katalikų įtaka didėjo, ypač humanitariniuose ir socialiniuose moksluose – jie labiau suprantami ir suvaidina reikšmingą vaidmenį, formuojant gyventojų savimonę, pasaulėžiūrą. Ne visi katalikų laimėjimai priskirtini ateitininkams, bet ateitininkijos vaidmens negalima neįvertinti. L. Ivinskis, A. Šapoka, A. Maceina, S. Šalkauskis, B. Brazdžionis – visi buvo ateitininkai. Leistina ilgingsgai prisiminti aukso amžių, bet nevalia užmiršti, kad jis nesugrįš.

Kokia dabar padėtis, kokie iššūkiai, ką privalo ateitininkai daryti? Pokyčių daug. Vienas iš esminių – tai, kad ateitininkai veikia ne tik Lietuvoje, bet ir kitur pasaulyje, ypač Amerikoje. Išėiviai nebegrįš į Lietuvą, o naujoji emigracija didins čia gyvenančių lietuvių skaičių. Gyvenimas išėivijoje ir Lietuvoje ga-

Nukelta į 3 psl.

Kęstutis Girnius.

Jono Kuprio nuotraukos

buvo plačiai paplitusios. Tuo metu daugelis liberalų ir kairiųjų žiūrėjo į katalikybę taip, kaip dabar žiūrima į islamą, taigi kaip į tikėjimą ir galvojimo būdą, kuris nesuderinamas su moderniu pasauliu ir jo vertybėmis, su demokratija. Jei žmogus buvo toks tamsus, kad tikėjo katalikų mokymu, tai buvo jo privatus reikalas. Bet buvo raginama katalikybę išstumti iš viešojo gyvenimo. Antikatalikiškos nuostatos buvo tokios įtakingos Amerikoje, kad kandidatuojantis į prezidentus John Kennedy turėjo imtis ypatingų priemonių įtikinti nekatalikus, kad jis nebus popiežiaus tarnas ir atstovaus Amerikos, ne Vatikano interesams. Anot Dovydaičio, buvo siekiama, kad Lietuvoje, kaip ir Prancūzijoje, „dievoti katalikai visą laiką tūnotų bažnyčiose, o kunigai zakristijose“. Ši nuostata buvo nuosekliai įgyvendinama per sovietų okupaciją, kai bažnyčia buvo izoliuota, o valdžia visomis išgalėmis siekė kunigus paversti kulto tarnais.

Kai 1910 m. lapkričio 24 d. Dovydaitis, kuris buvo leidinio „Aušrinė“ redakcinės komisijos narys, išspausdino straipsnį apie tikėjimo vaidmenį žmogaus gyvenime ir pažadėjo ateityje supažindinti skaitytojus su krikščioniškuoju požiūriu į įvairius dienos klausimus, redakcija demonstratyviai atsiribojo nuo straipsnio. Supratę, kad „Aušrinė“ liks uždara krikščioniškai minčiai, Dovydaitis ir kiti katalikai inteligentai nutarė kurti savo draugiją ir leisti savo laikraštį „Ateitis“. Po kelių mėnesių išėjo pirmasis „Ateities“ numeris, kaip 50 „Draugijos“ numerio nemokamas priedas. Du trečdalius numerio sudarė Dovydai-

Atkelta iš 2 psl.

nėtinai skiriasi, kad tai, kas itin svarbu čia, neturi tokios pat reikšmės Lietuvoje. Ir atvirkščiai.

Vien tai, kad mes čia šiandien susirinkome, rodo išeivijos ateitininkų ryžtą toliau dirbti. Tad kyla klausimas, kaip ateitininkai Lietuvoje ir gyvenantys už jos ribų gali vieni kitiems padėti, pašalinant trūkumus, kovojant su iššūkiais.

Amerikoje lietuvių palaikymas yra bene svarbiausia užduotis. Tokia ji buvo nuo 1950 m., bet ne dėl to, kad katalikybė buvo nuvertinama. Amerika buvo ir tebėra religingas kraštas. Apklausa rodo, jog 70 proc. amerikiečių visiškai įsitikinę Dievo buvimu, 60 proc. mano, kad Dievas yra asmuo, su kuriuo gali turėti asmeninį ryšį, trys ketvirtadaliai tiki pomirtiniu gyvenimu. Religijos klestėjimas nereiškia katalikybės klestėjimo. Katalikų bažnyčia yra netekusi daugiau savo narių, negu bet kuri religinė bendruomenė, iš dalies dėl to, kad neskuba prisitaikyti prie dabarties madų. Gal koks trečdalis katalikų šeimose išaugusiųjų paliko bažnyčią, nors jos gretas papildė konvertitai (vienas iš 40 katalikų yra konvertitas) ir emigrantai iš Pietų Amerikos. Kitose šalyse krikščionių ir katalikų skaičius smarkiai auga. Apskaičiuota, kad Kinijoje yra net 65 milijonai protestantų ir 12 milijonų katalikų. Keli žinovai mano, kad yra net 100 milijonų. Pietų Korėjoje krikščionių procentas dar didesnis. Tik Europoje nyksta religingumas.

Minėtinas ir kitas momentas. Nors didelė dalis

62 proc. iki 47 proc., nors rugsėjo mėnesį pakilo iki 55 proc. Daugelis lietuvių nori, jog Bažnyčia, kaip mažas vaikas, būtų matoma, o ne girdima, taigi nereikėtų savo nuomonės opiais gyvenimo klausimais, ypač kai bažnyčios mokymas prieštarauja vyraujančioms nuotaikoms. Vos katalikai pasisako šeimos, vertybių, dirbtinio apvaisinimo, abortų ar kitais jautriais klausimais, pasipila kaltinimų srautas. Net nusiskundimas, kad Katedros aikštėje ruošiami netinkami renginiai, sulaukė piktų priekaištų.

Ne mažiau svarbu tai, kad išaušus nepriklausomybės saulei, iš katakombų išėjo kito profilio katalikų bažnyčia. Tai nebuvo 1940 m. Bažnyčia, kuriai priklausę išsilavinę, savimi pasitikintys, su Vakarais ryšius palaikantys inteligentai turėjo svarų vaidmenį, nubrėžiant šalies visuomeninio ir intelektualinio gyvenimo gaires. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje neproporcingai daug katalikų inteligentų pasitraukė į Vakarus ar buvo ištremti, Bažnyčios intelektualinės pajėgos buvo išblaškytos, jei ne sunaikintos.

Nusileido ne tik politinė, bet ir intelektualinė „geležinė uždanga“. Buvo nutraukti ryšiai su Vakarų pasauliu, universitetais, krikščionišku paveldu. Lietuviai nedalyvavo katalikų pastangose suprasti modernizmo iššūkius ir atsakyti į juos. Jie paviršutiniškai susipažino su pokyčiais bažnyčios gyvenime bei mąstyme ir įtariai juos vertino. Paveikti plačiai paplitusio priešiško Vakarams, jie gana skeptiškai vertino daugelį vakarietiškų vertybių. Pasauliečiai inteligentai negalėjo prieiti prie krikščioniškosios literatūros, savo akademinėje veikloje turėjo slėpti sa-

pačių paskaitų, turėjo tuos pačius dėstytojus, skaitė tas pačias knygas, svarstė tuos pačius klausimus, taigi išvystė dvasinį solidarumą ir bendrą supratimą. Tai svarbu.

Lietuvoje ateitininkai nėra įtakingi. Nežinau, kiek yra studentų ateitininkų. Gal keli šimtai iš dviejų šimtų tūkstančių studentų. Taigi gal koks vienas iš tūkstančio, gal iš penkių šimtų. Spėčiau, kad dauguma dabarties studentų nežino, kas tie ateitininkai. 1938 m. beveik visi studentai buvo susipažinę su ateitininkais

Stebuklingo ateitininkų atgaivinimo nebus. Kaip jau minėta, dabarties jaunimas abejingas pasaulėžiūrinėms organizacijoms. Santariečiai moka save gerai reklamuoti, bet tik Kaune jie turi studentų grupę. Socialdemokratiškos organizacijos irgi nėra. Prieš kelerius metus sukurta „Naujoji kairė“ tenkinasi proginiiais straipsniais interneto portale *Delfi.lt*. Tautininkų pakraipos organizacijos – veiklesnės, bet jos krypsta į kraštutinumus.

Sąmoningai daugiau kalbu apie studentus ir vyresnio amžiaus ateitininkus. Juk ateitininkai yra katalikai, bet ne tik katalikai. Jie yra katalikai inteligentai. Nemanau, kad ateitininkų pagrindinė užduotis – pamaldumo skatinimas. Tai turi daryti kunigai ir šeimos, nors ateitininkai gali ir turi prisidėti. Kiekvienu atveju ateitininkų indėlis pastoraciniame darbe būtų kuklus. Kiti gali tą darbą padaryti taip pat gerai arba net geriau.

Ateitininkams labiausiai turėtų rūpėti ne Lietuvos katechizacija – bent jau tradicine prasme. Jie tu-

mokslininkų ir turbūt filosofų – ateistai, jie nebruka savo įsitikinimų viešajame gyvenime, tarp studentų nevyrauja nuostata, kad tyčiojimasis iš religijos ir tikinčiųjų yra beveik privalomas išsilavinusio žmogaus bruožas. Kovingi ateistai, tokie kaip Richard Dawkins ir Christopher Hitchens, yra išimtis, jų argumentai sutinkami su šypsena, kaip mėgėjiškas mėginimas filosofuoti.

Nors negalima pro pirštus žiūrėti į katalikybės sunkumus, nors katalikai tėvai negali žinoti, ar jų vaikai nenutols nuo Bažnyčios, katalikai gali kreiptis į įvairias nelietuviškas katalikiškas institucijas, ten sulaukti patarimų, paguodos, pastiprinimo. Panašių lietuviškumo ar tautiškumo uolų nėra. Tik lietuviai rūpinasi lietuvių. Šioje srityje Lietuvos ateitininkai gali daug nuveikti, padėdami mūsų vaikams išlikti lietuviškai kalbančiais lietuviais.

50 sovietų okupacijos metų nepraėjo be pasekmių. Komunistai entuziastingai ir nuosekliai persekiojo bažnyčią. 1987 m. rudenį, kai Maskvoje jau pūtė pertvarkos vėjai, ideologinis sekretorius Lionginas Šepetys paskelbė straipsnį, nurodantį, kad reikia stiprinti ateistinį auklėjimą. Komunistams pasisekė pasėti nepasitikėjimą Bažnyčia ir izoliuoti ją.

Formaliai Lietuva tebėra katalikiškas kraštas. Gal trys ketvirtadaliai piliečių laiko save katalikais, Bažnyčios populiarumo reitingai gana aukšti – tik ugniagesiai ir Prezidento institucija populiarsni. Bet šie duomenys klaidinantys. Manoma, kad sekmadienį bažnyčią lanko apie 10 proc. tikinčiųjų, didžioji dalis – pensinio amžiaus žmonės. Pasak kitų apklausų, pamaldose kiekvieną sekmadienį dalyvauja tik 5 proc. gyventojų.

Populiarumas – irgi sąlyginis, tai atskleidė reakcija, neleidus įnešti buvusio prezidento A. Brazausko karsto į Katedrą. Pasitikėjimas bažnyčia smuko nuo

vo įsitikinimus, net netiesioginės aliuizijos į krikščioniškas mintis patraukdavo cenzorių ir ateistų daktų dėmesį.

Laiko reikalavimai irgi veikė. Reikėjo drąsių, nepalaužiamų ganytojų, žmonių, kurie buvo pasiryžę rizikuoti savo laisve, gindami tikėjimą, o ne subtilių teologų ar filosofų. Jų ir atsirado. Aštuntame ir dešimtajame dešimtmetyje kilus disidentiniam judėjimui, Lietuva leido daugiau savilaidos leidinių, skaičiuojant vienam gyventojui, nei kuri kita sovietinė respublika. Bet inteligentai liko nuošalėje, vos vienas kitas ką nors parašė samizdatui ar viešai palaikė žmogaus, religijos ir tautos teises ginančias organizacijas. Neįsivaizduojama, kad Lietuvoje būtų buvęs sukurtas Čekoslovakijos *Chartos 77* atitinkmuo ar kad disidentų gretas puoštų toks žmogus, kaip akademikas A. Sacharovas.

Šiek tiek sutirštinant spalvas, galima teigti, kad Bažnyčia ir inteligentija nuėjo savais keliais. Tai nereiškia, jog nėra inteligentų, kurie yra katalikai. Bet Lietuvoje mažai žmonių save laiko ir laikomi katalikais inteligentais. Juos beveik galėtume suskaičiuoti ant pirštų ir, deja, kai kurie iš jų yra gana kontroversiški. Dabartiniai katalikiškieji žurnalai yra blankus pirmojo nepriklausomybės laikotarpio intelektualiai gyvų leidinių atspindys. Net dabar spausdinami klasikos ir Vakarų mąstytojų vertimai, nes galbūt kitko neturima. Pagrindinis leidinys „Naujasis Židinys/Aidai“ turi tik tris šimtus prenumeratorių, iš kurių gal 7–15 yra kunigai. Tai nėra džiuginantis reiškinys, nes rodo, kad kunigų ir inteligentų dauguma neįsivaizduoja poreikio dvasiniam penui. Reikia dar paminėti, kad nėra katalikiško universiteto ar kito katalikus inteligentus telkiančio centro, koks nepriklausomybės metais buvo Teologijos – Filosofijos fakultetas. Jį lankė daugelis ateitininkų, kurie klausėsi tu-

rėtų teikti pirmenybę palankių katechizacijai sąlygų sudarymui. Tai yra – viešosios erdvės atgaivinimui, platesniam krikščioniškos minties ir mąstymo atvėrimui, instinktyvaus priešiško neutralizavimui.

Galvoju ne apie populiarias televizijos laidas, serialus, melodramas, nesiliaujančius šokių ir dainų konkursus. Tai būtų tik pūtimas prieš vėją. Omenyje veikia turiau pastangas paveikti viešąją nuomonę, pateikti nesukarikatūrintą katalikišką poziciją svarbiais visuomenės ir politikos klausimais. Jei arkivyskupija pradėtų atkakliai reikalauti, kad jai būtų sugrąžinta Šv. Jonų, taigi Vilniaus universiteto bažnyčia, arba kad jai būtų suteiktas lemiamas žodis jos tvarkyme, universiteto vadovybė kritikuos arkivyskupiją, traktuos jos prašymus kaip kėsinimąsi į universiteto suverenumą, primins, kiek jau bažnytinio turto atgauta ir t. t. Prezidentė palaiko universitetą. Jos pozicijai pritaro daugelis politikų, bet ne dėl to, kad jie būtų gerai susipažinę su abiejų pusių argumentais.

Tartis, derėtis ir kovoti, jei reikia, turi hierarchai, bet jie ne visada pajėgia visuomenei geriausiai paaiškinti, ko Bažnyčia siekia ir kodėl. Buvusio prezidento A. Brazausko laidojimo kontroversija parodė, kad Bažnyčios viešieji ryšiai neveiksmingi ir kad tai gali kenkti bažnyčiai. Hierarchai nebuvo pasirengę pasipiktinimo proveržiui ir vėliau tinkamai nereagavo. Būtų netektis, jei dėl to kai kurios dvejojančios šeimos atitoltų nuo Bažnyčios.

Viešoji Lietuvos erdvė nėra itin palanki katalikams. Katalikai neturi veiksmingesnių visuomenės veikimo priemonių. „Naujasis židinys“, interneto portalas *bernardinai.lt*, kai kurie kiti leidiniai turi rėmėjų ir skaitytojų. Bėda ta, kad šiuos, kaip ir pa-

Nukelta į 4 psl.

KELETAS PASTABŲ APIE KNYGĄ „ATEITIES DRAUGAI”

KĘSTUTIS SKRUPSKELIS

Spalio pabaigoje, sulaukęs 104 metų, mirė ilgametis ateitininkas Juozas Meškauskas. Dažnai jis man priekaištaudavo, kad aš domiuosi praeitimi, o iš tiesų reikia žiūrėti į ateitį. Ir jis buvo teisingas: praeitis ir jos istorija man kur kas įdomesnė. Tačiau ir istoriniai tyrinėjimai neišvengiamai atspindi tam tikrą rūpestį ateitimi, šiuo atveju norą ateities ateitinkus matyti vienokius, o ne kitokius. Manau, manasis ateitinkų ideologijos supratimas atsispindi kai kuriuose knygos „Ateities draugai” akcentuose.

Gyvendamas Amerikoje, neišvengiau Amerikos kultūros įtakos, ir ji atsispindi manoje ateitinkų istorijoje. Kitur augęs, kitais rūpesčiais gyvenantis būtų parašęs kitokią istoriją. Tikiuosi, kad kitokių istorijų dar atsiras. Archyvinės medžiagos išliko nuostabiai daug, nors karo metu bei sovietmečiu šis tas ir dingo – iš tiesų dingo daug mažiau, negu anksčiau maniau.

Pirmas rūpestis. Šiuo metu Amerikoje religijos vardu garsiausiai kalba radikalai antiintelektualinis reformacijos sparnas. Vyrauja mintis, kad religija ir mokslas yra nesuderinami dalykai, kad esame priversti rinktis arba vieną, arba kitą. Todėl, religijos kritikų nuomone, vienoje pusėje – prietarai, tamsumas, atsilikimas, kitoje – mokslo šviesa, pažanga, žmonijos gerovė. Ateitinkai formavosi laikais, kada taip pat buvo pabrėžiamas tariamas mokslo ir religijos karas. Tačiau jie nematė būtinybės rinktis: jie troško ir vieno, ir kito. Jiems svarbu buvo ir katalikybė – moderni, pritaikyta dvidešimtojo amžiaus sąlygoms, ir mokslas, nes be mokslo ir technikos negalima kurti modernios Lietuvos valstybės. Mokslo jie nebijojo, nes tikėjo, kad tikras mokslas ir tikras tikėjimas vienas kitą remia.

Bijau, kad ir katalikai neužsikrėstų antiintelektualizmu. Todėl savo knygoje pabrėžiau, kad Dovydaitis ir kiti ateitinkai buvo didieji mūsų mokslo populiarintojai.

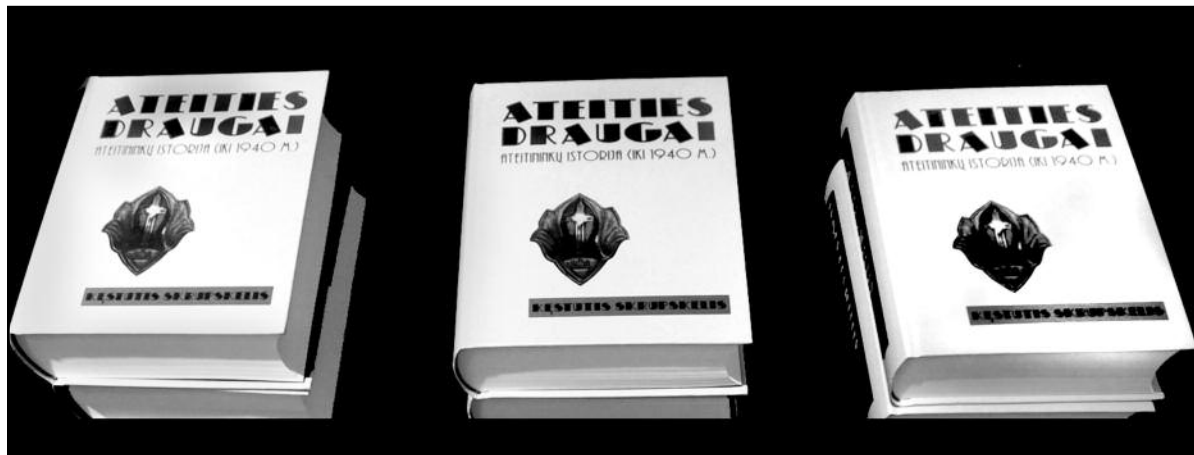

Diskusijos su autoriumi Kęstučiu Skrupskeliumi.

Jono Kuprio nuotraukos

Antras rūpestis. Mane gerokai erzina Amerikoje dažnai skelbiamas ekonominis individualizmas, vadinamosios laisvosios rinkos idealizavimas. Bijau, kad ir Lietuvoje daug kas tuo užsikrėtė, mažai tesusigaudydami tikroje kapitalizmo išsivystymo istorijoje. To-

dėl rašydamas pabrėžiau Leono XIII vaidmenį, nes jis savo laiku skelbė doktriną, vadintą krikščionišku socializmu. Tai nėra tikras socializmas, nes jis neatmeta teisės į privačią nuosavybę. Tačiau pabrėžiama, kad valstybė įpareigota ekonominius procesus prižiūrėti ir juos kreipti taip, kad jie tarnautų bendrajai gerovei. Ekonominis individualizmas bendrąją gerovę palieka likimo valiai („trickle-down economics”), tikėdamas, kad kažkokiu stebuklingu būdu viskas pasibaigs gerai. O Leonas XIII reikalavo, kad valstybė tvarkytų ekonominį gyvenimą prigimtinių teisės (moralinių) normų šviesoje. Manau, ekonominis individualizmas ateitinkams buvo (ir turėtų būti) svetimas. Beje, Leonas XIII pripažino ir prigimtinių bendruomenių svarbą, visų teisę burtis profesiniais pagrindais ir sutelktomis jėgomis rūpintis savo gerove. □

TRYŠ PAMATINIAI KLAUSIMAI

Atkelta iš 3 psl.

čios Bažnyčios leidinius, labiausiai skaito patys katalikai ir jiems prijauciantys. Bet angliškai tariant, tai yra „preaching to the choir”, pokalbis su savaisiais. Reikia įtraukti ir abejingus, net priešiška nusiteikusius.

Tai nėra beviltiška užduotis. Lietuvoje nesunku būti išgirstam. Greit sužinoma apie įdomesnes mintis ir geresnius straipsnius. Politinis, visuomeninis elitas yra lengvai pasiekiamas. Įtakingiausi interneto portalai – jie svarbesni negu dienraščiai – siekdami minties įvairovės, pasiryžę spausdinti katalikų straipsnius, jei jie turi ką pasakyti. Neabejoju, kad rišliai kalbantys ir turintys ką pasakyti žmonės būtų kviečiami į populiarias diskusijų laidas. Deja, šiuo metu nėra tiek daug katalikų ir ateitinkų, kurie galėtų tai daryti.

Tai ne tik individualių gabumų klausimas. Svarbu žinoti, kaip panašūs klausimai sprendžiami kitose šalyse, kokios ten diskusijos, ką sako iškilnesni katalikai, kokie jų argumentai ir aiškinimai. „Geležinei uždangai” pakilus, Vakarų patirtis vangiai skverbiasi sau kelią į Lietuvą. Kadais buvo galima viltis, kad Krikščionių demokratų partija, bendradarbiaudama su savo užsienio kolegomis, galės atlikti tarpininko vaidmenį. Bet partija sužlugo arba buvo sužlugdyta, ir vargu ar bus galima ją atgaivinti.

Platesnių žinių stoka yra akivaizdi, stokojama ir žmonių atvirumo joms. Tos patirties ir žinių turi išieivai, bet jie mažiau susipažinę su Lietuvos gyvenimo peripetijomis. Gal šiek tiek naivu, bet aš įsivaizduoju, kad išieivijos ir Lietuvos ateitinkai galėtų bendradarbiauti, siekdami papildyti vieni kitų kompetenciją. Išieivai galėtų surinkti ir pristatyti medžiagą apie tai, kaip sprendžiama kokia nors problema, kokia yra kitų šalių patirtis ir geriausia praktika („best practices”), o Lietuvos ateitinkai galėtų deramai šias žinias pritaikyti Lietuvos aktualijoms. Pvz., Lietuvoje kartais aiškinama, kad katalikai neturi primesti savo įsitikinimų kitiems, nors panašūs priekaištai nėra taikomi liberalams. Amerikoje šis klausimas seniai svarstomas, Lietuvos katalikams praverstų susipažinti su geriausiais argumentais šiuo ir kitais svarbiais klausimais.

Kai gyvenau Amerikoje, pastebėjau ateitinkų polinkį užsisklęsti savyje. Priklausiau dr. Petro Kisieliaus vadovaujama federacijos vadovybei, kuri 1977 m. rengė jubiliejinę stovyklą Palangos konferencijos penkiasdešimtmečiui paminėti. Po ilgų diskusijų ir svarstymų paskaitas skaityti pakvietėme tik savus veteranus. Gal per daug prisimename praeitį, per mažai galvojame apie ateitį, siekiame išlaikyti savuosius, o ne pritraukti kitus. Santariečiai į savo sužavimus kviesdavo jaunus ateitinkus, vildamiesi juos pritraukti. Ir gerai darė. Visur pasaulyje apstu evangelistų sektų misionierių, ieškančių konvertitų.

Net katalikiškoje Bavarijoje į mano namus pasibeldė Jehovos liudytojai, o ne katalikai. Misionierių dvasia, būdinga Dovydaičiui, gerokai atslūgo.

Ateitinkų galios ribotos, daug kuklesnės, negu buvo pirmuoju nepriklausomybės laikotarpiu. Visuomenės dvasia pasaulietiškesnė. Užuoat nuleidus rankas, reikia ieškoti kūrybingų būdų išnaudoti tą skirtingą patirtį, kurią įgijo ateitinkai, gyvendami abiejose Atlanto vandenyno pusėse. Galime vienas iš kito išmokyti ir kartu ką nors reikšmingo pasakyti tiems, kurie nėra ateitinkai ar katalikai. Ateitinkai gali prisidėti prie krikščioniškos minties sklaidimo, suteikti katalikiškesnę atspalvį viešoms diskusijoms, priminti lietuviams, kokios yra tos vertybės ir kodėl verta jų laikytis. Ir tai ne tik viešieji ryšiai, bet ir mėginimas sukurti palankesnę aplinką mūsų idealams („shaping the environment”, kaip dabar mėgstama sakyti). Ir šituo katalikybė užsiėmė nuo apaštalių dienų.

Po šimto metų atsakymai į pamatinius klausimus gal nėra tokie sudėtingi. Ir dabar, kaip tada, esame ateitinkai. Aplink matome katalikybę ganėtinai abejingą visuomenei, tačiau ji paveikiama ir užtektinai atvira. Mūsų pareigas, kurias nurodo penki principai, galima įvairiai suprasti. Vieną šių pareigų supratimą ką tik pasiūliau. □

Kęstutis K. Girnias įgijo daktaro laipsnį Čikagos universitete. Buvo ilgalaikis Laisvosios Europos (Laisvės) radijo tarnautojas, lietuvių redakcijos bei centrinio žinių ir analizės departamento direktorius. Dėsto Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politinių mokslų institute. Parašė knygą „Partizanų kovos Lietuvoje” bei mokslinių straipsnių filosofijos, istorijos ir politologijos klausimais.

KATALIKŲ LIAUDIES PAMALDUMO PRAKTIKOS LIETUVOJE: ADVENTO LAIKOTARPIS

ALFONSAS MOTUZAS

Su skaitytojais noriu pasidalyti žiniomis apie katalikų liaudies pamaldumo praktikas Lietuvoje, kurios buvo švenčiamos mūsų senelių bei tos, kurios šiandien dar yra gyvos ir rusena mūsų širdyse.

Adventas

Graikų kalbos žodis *Epiphaneia* reiškia apsi-reiškimą, lotynų kalbos žodis *adventus* – „atėjimas“ (gr. *Parusia*). Pagonys lygiagrečiai su šia švente švėsdavo metinę dievybių šventę *Adventus Augusti* – jų įžengimo į sostą dieną. 354 m. Filokalo kalendorius mini imperatoriaus Konstantino dieną *Adventus Divi* („Įžengė kaip Dievas“). Adventas reiškia „laukimą“. Jo pradžia – tai bažnytinių kalendorinių metų pradžia.

Šv. Rašte, Vulgatos vertime, žodis *adventus* siejamas su Jėzumi, kuris priėmė žmogaus kūną ir atėjo pas mus pradėti Mesijo amžių, kuris tęsis iki pasaulio pabaigos (antroji *Parusia*). „Adventas turi dvejopą pobūdį: pasirengimą Kalėdų iškilimams, kada pagarbiai minimas Dievo Sūnaus pirmasis atėjimas pas žmones, ir kartu prisiminimą, jog reikia laukti Kristaus antrojo atėjimo pasaulio pabaigoje. Dėl šių dviejų priežasčių adventas yra maldingo ir džiugaus laukimo metas. Adventas prasideda šv. Andriejaus diena arba artimiausiu po jo sekmadieniu ir baigiasi prieš Kristaus Gimimą“. Advento išraiška: maldos ir giesmės, skirtos Švč. M. Marijos Nekaltajam Prasidėjimui, skaitiniai iš Evangelijų, liturginiai drabužiai bei draudimas tikintiesiems rengti pasilinksminimus, kelti vestuves. Europoje adventas buvo švenčiamas įvairiai. Vakarų Europoje – tai linksmas, net triukšmingas metas. Lietuvoje, kaip jau minėta, šiam laikui būdingas susikaupimas, dvasinis ir ritualinis susilaikymas. Advento metu Bažnyčia ragina nerengti triukšmingų pasilinksminimų ir juose nedalyvauti, vengti svaigalų, penktadieniais susilaikyti nuo mėsinių valgių. Viduramžiais tuo laikotarpiu dėmesys buvo skiriamas atgailai. Šiais laikais į adventą žiūrima kaip į Kristaus gimimo laukimą ir vyraujanti rimtis siejama su besilaukiančios Mergelės Marijos džiugiu, bet tyliu laukimu.

Bažnyčioje ant altoriaus dedamas advento vainikas – amžinybės, žiedo, Dievybės simbolis. Aplink jį statomos keturios žvakės: trys violetinės, viena rausva. Jos reiškia keturias advento savaites.

Kiekvieną advento sekmadienį uždegama po vieną žvakę. Pirmąjį – viena, antrąjį – dvi, trečiąjį – trys, o paskutinįjį – keturios. Žvakės simbolizuoja tikėjimą, laukimą, budėjimą, primena pranašus, laukiančius Išganytojo. Kuo arčiau Kristaus gimimo diena, tuo daugiau šviesos.

Lietuvoje jau nuo seno gyvuoja tradicija šalia paprastų žvakių ant centrinio altoriaus statyti vieną didesnę žvakę, perrištą baltu, žydru arba mėlynu kaspiniu. Ji vadinama „rarotine“ ir simbolizuoja Mariją, kaip prieš Jėzaus gimimą užtekančią Aušrinę žvaigždę, kuri skelbė, kad greit bus aušra – gims Kristus. Posakis „Šviesu kaip per rarotas“ greičiausiai susijęs su žvakių deginimo ceremonija, kuri buvo atliekama per rarotines Mišias.

Nuo seniausių laikų Lietuvos bažnyčiose advento sekmadieniais buvo laikomos ankstyvosios Mišios, skirtos Marijos garbei, kurios prasideda žodžiais *Rorate coeli* ir vadinamos Rarotinėmis. Tai iškilmingos votyvines Marijos Mišios, laikomos la-

bai anksti, dar prieš aušrą, dažniausiai prie Marijos altoriaus ar jos paveikslo, jų metu giedamos Švč. M. Marijos valandos. Pats Rarotų laikas simbolizuoja Marijos pasirodymą žemėje ir jos Nekaltąjį Prasidėjimą.

Lietuvoje Rarotos buvo labai mėgstamos. Nors ir vykdavo ankstyvą, šaltą gruodžio mėnesio sekmadienio rytmetį, iš kiekvienų namų į jas vis kas nors išsirengdavo. Nedalyvauti buvo laikoma dideliu apsileidimu. Ir papildavo keliais bei takeliais būreliai vyrų ir moterų, dažniausiai iš anksto susitarusių drauge keliauti, į bažnyčias pagarbinti Tos, kuri iškelta virš visų kūrinių, kuri yra dangaus ir žemės Karalienė. Lietuviai, lankydami Rarotas, atiduodavo pagarbą Marijai, kaip Nekaltai Pradėtajai.

Pirmoji žinia apie ankstyvasias rarotines Mišias advento metu Vilniaus katedroje siekia 1501 metus. Tais metais Didysis Lietuvos kunigaikštis ir Lenkijos karalius Aleksandras išsiuntė Vilniaus prelatą bei kleboną Erazmą Cioleką į Romą. Vilniaus vyskupas karaliaus pasiuntiniui pavedė išrū-

1895 m. Švč. M. Marijos paveikslas
Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje.

pinti iš popiežiaus Aleksandro VI Vilniaus katedrai privilegiją per adventą laikyti Mišias anksti, dar prieš aušrą. Šią privilegiją pop. Aleksandras VI suteikė 1501 metais kovo 15 dieną. Vilniaus katedros pavyzdžiu pasekė ir kitos Lietuvos bažnyčios.

Romos liturgijoje Rarotos nežinomos, tačiau Bažnyčios įstatymai papročių, neprieštaraujančių bendrosioms Bažnyčios nuostatoms ir nuo seno praktikuojamų, nedraudžia. Rarotos buvo žinomos ir Vokietijos provincijose, kurios ribojasi su Lenkija bei Lietuva. Petrikavo provincijos sinodas 1628 m. Rarotas mini kaip senąjį liaudies pamaldumo paprotį. Sinodo nutarimas, kad visose Lenkijos ir Lietuvos bažnyčiose advento sekmadieniais, prieš aušrą, turi būti giedamos Rarotos, arba Mišios Švč. M. Mergelės Marijai, patvirtintas pop. Urbono VIII. Todėl 1628 m. Lenkų sinodas apie ankstyvasias Mišias – Rarotas – advento sekmadieniais bei prieš pat Mišias giedamas Švč. M. Marijos valandas kalbėjo kaip apie seną paprotį. Rarotas Lietuvoje ir Lenkijoje patvirtino ir popiežius Grigalius XV. Taip liaudies pamaldumo praktikoje gruodis tapo Dievo Motinos, Nekaltai Pradėtosios, garbinimo mėnesiu.

Reikia manyti, kad akstiną Nekaltai Pradėtosios kultui susiformuoti gruodžio mėnesį davė ir gruodžio 8 dieną švenčiama Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo šventė. Ši šventė, tik kitu – Nekalto šv. Onos Prasidėjimo – vardu Rytuose švenčiama jau VII a. Vakarų Bažnyčioje tikruoju vardu (Nekaltojo Marijos Prasidėjimo) imta švęsti pirmiausia Pietų Italijoje ir Airijoje IX a., Anglijoje – XI a., Prancūzijoje ir Vokietijoje – XII a. Lenkijoje apie ją žinoma nuo 1396 metų, kai įsakė švęsti provincijos sinodas.

Marijos Nekaltojo Prasidėjimo šventė Lietuvoje užfiksuota 1439 m., kai į Bazelio susirinkimą (1431–1443) Vilniaus vyskupas Motiejus pasiuntė savo pasiuntinius, kurie parvežė žinią, kad Susirinkimas 1439 m. rugsėjo 17 d. nusprendė, jog tikėjimas Nekaltuoju Marijos Prasidėjimu atitinka Bažnyčios mokymą, Šventąjį Raštą ir remiasi sveiku protu, todėl visų turi būti priimtas ir išpažįstamas; kartu draudžiama skelbti tam prieštaraujančias teorijas. Remdamasis Susirinkimo įsaku, vyskupas Motiejus įsakė visoje savo vyskupijoje švęsti Marijos Nekalto Prasidėjimo šventę. Tuo pačiu Susirinkimo dekretu gruodžio 8-oji diena paskelbta Nekaltojo Prasidėjimo švente.

Viduramžiais ne tik katalikų, bet ir graikų–slavų bažnyčiose buvo tikima ir meldžiamasi Nekaltajai Švč. M. Marijai. Galutinai šią šventę aprobavo pop. Sikstas IV 1476 m., o pop. Klemensas XI 1708 m. įsakė ją švęsti visoje Bažnyčioje.

Iš XV a. turime žinių, kad tuo laiku Nekaltai Pradėtosios kultas Lietuvoje jau buvo žinomas. Pati seniausia Lietuvos bažnyčia, pašvęsta Nekaltojo Prasidėjimo garbei, kurią 1477 m. (tais metais pop. Sikstas IV aprobavo Nekaltai Pradėtosios Mišias ir Švč. M. Marijos valandas) pastatė Žemaičių vyskupas Baltramiejus Svierenkavičius būsimoje Žemaičių vyskupų rezidencijoje Alsdžiuose. Vilniaus vyskupijoje pirmosios šio vardo bažnyčios atsirado XVI a. Kitos Lietuvoje statytos bažnyčios tuo vardu pavadintos XVII a.

Kai kuriose parapijose Švč. M. Marijos valandos buvo giedamos net prieš rarotines Mišias, po Votyvų ir Sumos, prieš vakarines Mišias ir po vakarinių Mišių, o kai kur ir Mišių metu.

Nuo seno Švč. M. Marijos valandas Lietuvoje atlikdavo bažnyčios choras ir liaudis – prie Švč. M. Marijos altoriaus, paveikslo arba „bobinčiuje“. Šias maldas bei giesmes žygių metu ir stovyklose giedodavo kariai, diduomenė – savo namuose (jas kasdien kalbėjęs ir karalius Zigmantas III), maldininkai keliaudami, amatininkai dirbtuvėse bei namuose: „Kai anksti ryte moterys ruošdamos rytinius valgius arba dirbdamos kasdienius darbus giedodavo jas bei sodžiuose anksti ryte sekmadieniais iki pusryčių šeima keldavosi atgiedoti ‘adzynų’, o advento metu – vakarais dirbdami darbus.“ Taip pat advento metu, pavalgis pasninko valgių, būdavo pagiedama kuri nors Švč. M. Marijos valandų giesmė.

Adventas siejamas su tamsa, nebūtimi, mirusių pasauliu, todėl nestebina žmonių bendravimas su mirusiais. Jų bijomasi, už juos meldžiamasi – giedamas rožinis, Valandos. Šitaip rengiamasi šviesos atėjimo metui, saulės gražai – Kalėdoms.

Švč. M. Marijos valandos, be advento ar šventadienių, bažnyčioje dar giedamos: Žemaitijoje prieš Gegužines pamaldas prie lurdu bei per Žolinę – prieš vakaro Mišias (užbaigdavo Marijos Dangun ėmimo atlaidus).

Švč. M. Marijos valandų semantika glaudžiai susijusi su advento laikotarpiu, kai prasideda nauji Bažnyčios kalendoriniai metai.

Nukelta į 8 psl.

Drožinėjantis ir eiliuojantis žemaitis

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Raudondvaryje (Kauno rajonas) gyvenantis Antanas Ruškys savo gyvenime jau suskaičiavo daugiau nei aštuonias dešimtis metų, tačiau vis dar veiklus, energingas. Kilęs iš Aukso-
rų kaimo, Endriejavo valsčiaus Klaipėdos krašte, tačiau jo širdies gerumo pakanka abiem šioms jam brangioms vietoms. Pokario pasipriešinimo okupantams dalyvis, politinis kalinys ir tremtinys, tačiau pokalbiuose daugiau kalba apie šią dieną, problemas ir, žinoma, kūrybą. Jis – nepailstantis medžio drožėjas, koplytstulpių meistras, surengęs jau trisdešimt savo kūrinių parodų, o skulptūros, kryžiai, koplytėlės yra išsibarstę po visą kraštą. Tai darbai, skirti mūsų karaliui Mindaugui, lietuviškos spaudos platintojams jos draudimo laikotarpiu, partizanams, žuvusiems už Lietuvos laisvę atminti, Lietuvos Atgimimui, arkivyskupui kankiniui Mečislovui Reiniui, sovietų sunaikintam gimtajam kaimui. Jo kūriniai priskirtini naiviajam menui, kai herojaus išorinis panašumas reiškia mažiau už autoriaus mintį.

Vienas iš ryškiausių Antano Ruškio kūrinių – koplytstulpis arkivyskupui M. Reiniui atminti –

A. Ruškio „Gediminas“.

stovi Skapiškyje, Kupiškio rajone, žinomos publicistės dr. Aldonos Vasiliauskienės sodyboje. Pastatytas 2007 metais, minint M. Reinio 100-ąsias kunigystės metines. Darbas sudarytas iš trijų dalių: viršutinė – skulptūra, vidurinė – išraižytas paveikslas su prasmingu tekstu, žemutinė – lauko akmenų postamentas. Nuo to laiko, kai koplytstulpį pašventino vyskupas Juozas Preikšas, čia vyksta renginiai, buvo pažymėtos vyskupo 125-osios gimimo metinės, ateina daug jaunimo, šiuo darbu susidomėjo ukrainiečiai, lankėsi šios šalies ambasadorius.

Laisvalaikiu Antanas eiliuoja.

*Aš medyje išdrožt eiles galiu,
Ten atradau pasaulį tau ir sau.
Vargus, skausmus skobiau peiliu –
Taip širdį kenčiančią vis medų raminau.*
(„Mano pasaulis“)

Likimas šiam žmogui nepagalėjo išbandymų ir kančios. Ruškiai – iš senos miškininkų giminės, paskui buvo valstiečiai, šviesūs žmonės, augino vaikus, ruošė juos gyvenimui. Antano tėvelis Antanas-Pranas, jau turėdamas trisdešimt penkerius, 1905 metais per prievartą tapo Rusijos caro kareiviu ir išsiųstas į Tolimuosius Rytus kariauti su Japonija. Sugrįžęs pamatė, kad ūkis praskolintas, tad nematė kitos išeities, kaip pasiskolintus kelionei dar du šimtus auksinių rublių su draugu Jono Jurgaičio *šipkarte* iškeliauti uždarbiauti į Ameriką. Pitsburge šešerius metus kasė anglį, siuntė namo pinigėlius skoloms padengti. Sako, žmogus taip ilgėjosi Lietuvos, kad paskui jau ir naktimis nemiegojo... Sugrįžęs į Lietuvą, skubėjo kurti šeimą, auginti vaikus. Deja, pirmoji jo moteris Barbora Gaižauskaitė, gimdydama dukrelę Barborytę, mirė. Teko žmogui skubiai ieškoti kitos žmonos. Rudgalvių kaime pasipiršo Izabelei Labokaitei, darbščiai, balsingai „pelytei“, su kuria susilaukė penkių vaikų. Tačiau ir jiems gyvenimas buvo ne rožėmis klotas: atėjo 1914-ieji, jau 44 metų sulaukusiam vyrui vėl reikėjo eiti kariauti caro Rusijos pusėje. Paskui vokiečių nelaisvė, net teismai už ... tėvynės Vokietijos išdavystę... Išgelbėjo Izabelės išradingumas, kai ji į teismo salę Tilžėje atgužėjo su būriu vaikų...

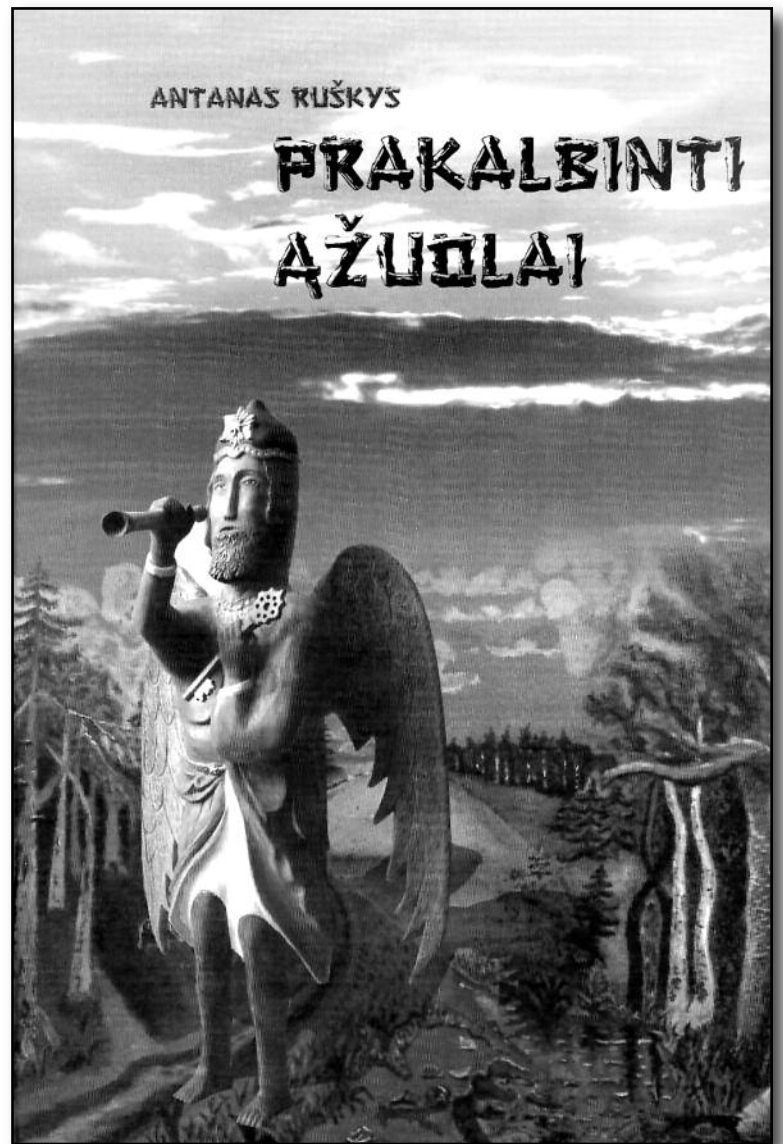
Antanas Ruškys, dabar kalbėdamas apie Motiną, visada pamini ir jos brolių kunigą, vėliau kanauninką Juozapą Laboką, vyskupo Motiejaus Valančiaus mokinį, Kauno kunigų seminarijos profesorių, ne kartą baustą okupantų už lietuviybę, kai gyveno Vilniuje ir buvo šv. Onos bažnyčios klebonu. Tai jis jau buvo ruošiamas vyskupu, o juo netapęs tik per lenkų intrigas. Deja, už savo lietuviškumą Vilniaus lenkų ir okupantų rusų persekiotas, pasiekęs net Peterburgą, o į Lietuvą sugrįžo 1918 metais pasikeitus su Rusija... belaisviais. Mirė dar 1921 metais. Palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse, šalia Jono Basanavičiaus... Deja, kartais jau taip atsitinka, kad ilgus metus kanauninko kapas buvo apleistas ir tik 2006 metais, minint šio patrioto 150-ąsias gimimo metines, kapas ir paminklas restauruoti.

Žinome, visi žinome Lietuvos istoriją. Tačiau Antano Ruškio gyvenimas – tai tarsi sutrumpintas jos variantas...

*Po mano kojom tėviškės gaisrai netemo,
Kada pašauks? Aš laukiu kaip karys!
Krauju mazgojo priešai gimtą žemę,
Nešiojo pelenus tik rytmečio šiaurys...*

(„Kario partizano keliai“)

Jam teko ragauti karčios Lietuvos partizano duonos. Antanas prisimena, kad dar 1939 metų kovą jų šeima stebėjo įvykius, kai Lietuva mobilizavosi lenkų ultimatumui atremti. Pristatė kariuomenei savo išaugintą žirgą su balnu, kur tarnavo brolis Stasys, leitenantas. 1940 metais Endriejavo žemė tapo pasienio zona, rusai ūkininkus varė iš namų, statė bunkerius, niokojo laukus, žmonės masiškai traukėsi į Vakarus. Prasidėjo karas... Paskui atidundėjo senasis okupantas vėl. Antanas išėjo į Kosto Ticiaus partizanų būrio *Vaišvilo* grupę. Buvo sužeistas, sugipsuotam teko slapstytis pas žmones, vėliau slėptuvėje netoli tė-

A. Ruškio darbų albumas „Prakalbinti ąžuolai“.

viškės. Išdavė mokyklos klasės draugas, stribas Stasys Liniauskas. Dešimt metų kalėjo Karagandos lageryje, vėliau išsiųstas į tremtį Krasnojarsko krašte, kur už sūnaus pasipriešinimą okupantai jau buvo atgabenę tėvus. Į Sibirą buvo išvežtos Antano seserys su šeimomis: Endriejavo viršaičio žmona Barbora Dausynienė, darbštuolė Stanislova Venslauskienė, o brolis Vytautas slapstėsi, tačiau susirgo džiova ir jaunas mirė.

Antanas Ruškys Tėvynės nematė penkiolika metų. Jis mano, kad turi Aukščiausiojo priesaką aprašyti visa, ką matė ir kentėjo, pasakyti Lietuvai, kad Laisvė yra šventa, nepavergiama, nenugalima. Jau 1988 metais su pirmuoju tremtinių choru bandė gaivinti ir kelti Lietuvą, su bendraminčiais ieškojo žuvusių partizanų kūnų, užkastų grioviuose, duobėse, žvyruobėse, rinko jų kaulėlius ir iškilmingai laidojo kapinėse, drožė kryžius. Ir visa tai užrašė, kūrė eiles. Išleido tris eilėraščių rinkinius, dar keturias knygas apie tremtį, savo krašto istoriją. Paskutinioji knyga – jo darbų albumas „Prakalbinti ąžuolai“ (2009 m.). Pirmoji – „Raudonosios katargos keliai“ (1994 m.).

Žmogus iki šiol džiaugiasi, kad knyga, kančių ir vilties istorija „Endriejavo žemė“ (2002 m.) Tautos Fondo ir Partizanų Globos Fondo 2003 m. kovo 30 d. buvo pristatyta Lietuvių dailės muziejuje Pasaulio lietuvių centre Lemonte, Ilinojaus valstijoje JAV. Visos jos surado savo skaitytoją ne tik tėviškėje ar pakaunėje, o keliauja po visą Lietuvą. Juo labiau, kad daugelį savo knygų Antanas Ruškys mokykloms, bibliotekoms dovanoja.

„Kaip brangiausio, gražiausio kampelio prie Baltijos krantų, nepamirškime savo Tėvynės. Šaukimės Aukščiausiojo apšviesti mus, įkvėpti meilės savo kraštui, sugrįžti namo išvykusiems ir pasilikti čia, pavirsti į gimtosios žemės smiltelę, iš kurios pakilome. Tegu išauga nauja karta, stipresnė už Tėvynę paliekančius, jei reikės, tegu tampa jie Tėvynę gynėjais. Tegu vadina Lietuvą brangiausiu žemės kampeliu, kaip senieji karaliai, kunigaikščiai, gynę ją, knygnešiai ir savo kalbos gynėjai, patriotai, saugoję mūsų šaknis...“ Taip šiandien sako tautodailininkas ir poetas Antanas Ruškys. □

„...ranka, kuri visuomet būtų ištiesta tau – laimei ir nelaimi...“

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Lapkričio 15 d. Mažeikių biblioteka pakvietė į vieno iškiliausių kraštiečių – Henriko Nagio 90-mečio minėjimą bei knygos apie jo seriją Zinaidą-Verą (Liūnę Sutemą) pristatymą. Renginyje dalyvavo Merkelio Račkausko gimnazijos moksleiviai, kurie skaitė abiejų kūrėjų eilėraščius, palydėtus tos pačios gimnazijos mokytojų atliekamomis žemaičių liaudies dainomis. Programą parengė mokytojai Onutė Kelpšienė ir Martynas Januška.

Renginyje dalyvavusi šio straipsnio autorė pristatė savo knygą apie Ziną Nagytę-Katiliškiene bei kalbėjo apie H. Nagio gyvenimo ir kūrybos kelią, pasakojimą iliustruodama vaizdine archyvine medžiaga, saugoma Maironio lietuvių literatūros muziejuje. Renginio metu prisiminimais dalijosi Augustinas Mylė, gyvenęs Kanadoje ir nuo 1952 m. artimai bendravęs su H. Nagiu, šiuo metu sugrįžęs į Vieksnius.

Henrikas ir Zina Nagiai, gimę Mažeikiuose, gyveno daugelyje Lietuvos miestų ir miestelių (tėvas buvo geležinkelietis). Vėliau buvo likimo vedami per Vokietijos, Austrijos, Amerikos bei Kanados miestus. Gyvendami svetimose žemėse mintimis nuolat ir nuolat sugrįždavo į savo tėvo Augustino tėviškę – Buknaičių kaimą, kuris buvo ir liko jų išsvajota žemė.

Z. Nagytė, netekusi artimųjų, viena gyvena Lemonte, Čikagos priemiestyje. Gėrisi ją supančia gamta, lesina šilumos pasiilgusius paukščius, maitina benamius katinus, įžulius meškėnus ir atklystančias laukines stirnaites. Jos dienos nuspalvintos šviesia viltimi ir giliu tikėjimu. Ant stalo nuolat atverstos knygos – aistra skaitymui neišblėso iki šių dienų, šalia – ištikima draugė plunksna: kartkartėmis rašo eilėraščius.

Knyga „Liūnė Sutema: gyvenimo ir kūrybos kelias“ suteikia galimybę išsamiau susipažinti su iškiliaja menininke. Šioje publikacijoje, pasitelkus archyvinę medžiagą, norėtusi atidžiau žvilgtelti į jos brolių – Sakalą.

„Širdie, ar tu kartais nesi vėjo malūno sparnai?“

Henrikas Nagys – iškilas poetas, vertėjas, meno ir literatūros kritikas, egzilyje gyveno daugiau nei penkiasdešimt metų. Trokšdamas broliškai padėti artimui, kaip ir jaunystėje pamilti herojai Didysis Molnas ir Gesta Berlingas, negailėjo savęs, ištiesęs ranką ir atvėręs širdį skubėjo į pagalbą. Jis rašė: „Nesu hermetiškos poezijos adeptas ir niekad nerašau tik sau. Negyvenau dramblio kaulo bokšte, neišsijungiau telefono, kad lietuviai ir šeštadieninės vargo mokyklos netrukdytų mano parnasinės ramybės.“

Pasitraukęs iš Lietuvos puoselėjo viltį sugrįžti į laisvą Tėvynę: „Lietuva bus laisva; Lietuva turi būti vėl nepriklausoma; mes turime laimėti – mes mažosios tautos... bet savo širdy aš tada nežinojau kaip įvyks visa tai, – aš tik žinojau, kad taip turės būti: bolševikų nešamas pragaras sutrupės ir kelsis naujas pasaulis...“ – įrašas dienoraštyje, Naujųjų 1945-ųjų metų naktį.

Begalinė viltis ir tikėjimas stiprieno gyvenimo keliuose. Entuziastingai dalyvavo visuomeninėje veikloje, imdavosi įvairių darbų, kurie nebuvo pelningi ir anaipol nežadėjo šlovės. Gyvenimas svetur nelepino: ne vieną kartą tekdavo kaip don Kichotui kautis su vėjo malūnais. Puoselėjant ir saugojant svetur lietuvių aukso savo laisvalaikį. H. Nagys buvo talentingas

Lietuvių rašytojų draugijos tremtyje nariai. Pirmas iš kairės – H. Nagys. Augsburgas, 1946 m.

pedagogas: dėstė Monrealio universitete, buvo aukštesniųjų lituanistikos kursų vedėjas, lietuvių literatūros dėstytojas, studentų mylimas ir laukiamas. „Su jaunimu, čia, svetur, praleidau beveik visą savo išeišią dalį. Dėščiau, buvau jų suvažiavimuose, jų stovyklose, jų laužų programose skaičiau savo eiles ir nežinau, kiek kartų kalbėjau jiems ir su jais apie literatūrą, apie visas lietuviškas problemas ir Lietuvą.“

Visuomeninė veikla buvo įvairiapusė: įkūrė Monrealio lietuvių akademinį sambūrį „Lithuania“, buvo jo pirmininku. Beveik kasmet važiuodavo į „Santaros-Šviesos“ suvažiavimus skaityti

aktyviai dalyvavo jo veikloje. Bendradarbiavo žurnale „Aidai“, laikraštyje „Nepriklausoma Lietuva“, kurį pats ir redagavo Kanadoje, buvo veiklus „Lietuvių enciklopedijos“ bendraautorius.

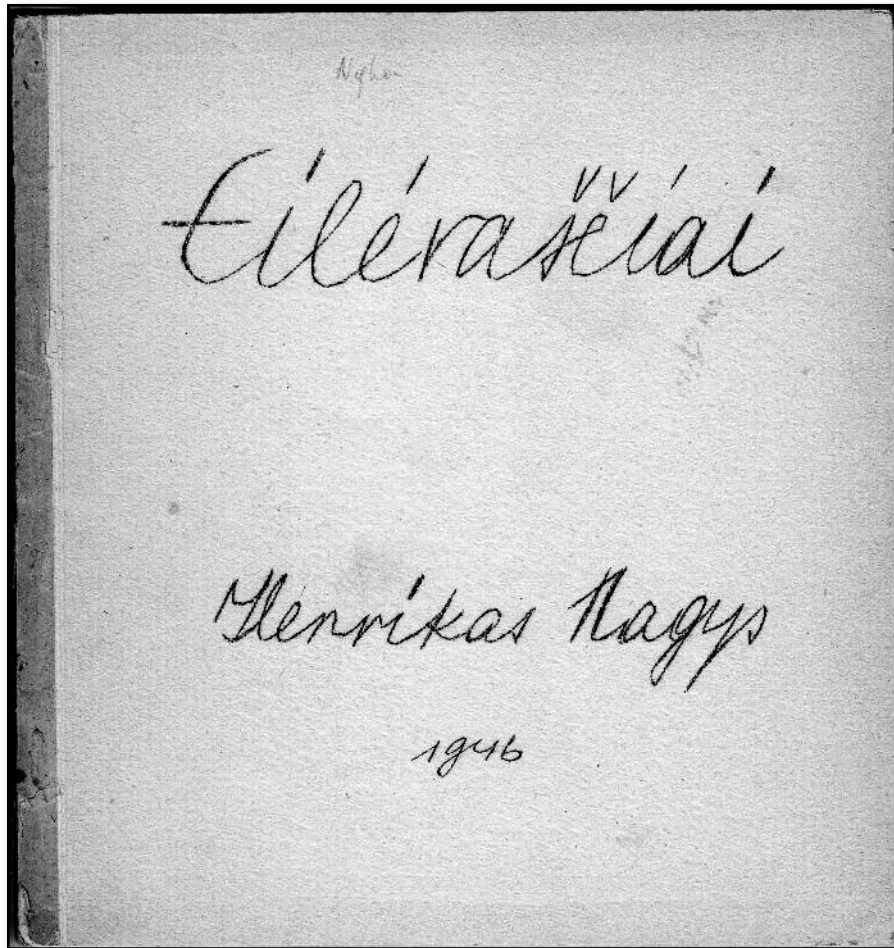
H. Nagys rašė straipsnius, vertė iš vokiečių, anglų, latvių kalbų savo mėgstamus autorius: Friedrichą Hölderliną, Richardą Dehmeli, Stefaną Georą, Ernstą Stadlerį, Paulą Celaną, Carlą Sandburgą, Thorntoną Wilderį, Karlį Skalbę, Janį Rainį, Zinaidą Lazdą. Ypatingas ryšys siejo su draugais dailininkais Vytautu Ignu, Telesforu Valiumi, Romu Viesulu.

Labiausiai širdį skaudėjo dėl kūrybos: siekė meniškumo ir estetiškumo. H. Nagys išleido šešias poezijos knygas, vertimų knygą, parašė žodžius kantatai „Kryžių ir rūpintojėlių Lietuva“ (muziką sukūrė A. Stankevičius). Sėkmingai debiutavo 1946 m. Vokietijoje, Insbruke, rotoprintu atspausdinta knyga „Eilėraščiai“, pelnusia leidyklos „Patria“ premiją. Po metų Freiburge pasirodė antrasis rinkinys „Lapkričio naktys“. Kanadoje ir Amerikoje išleido „Saulės laikrodžius“ (1952), „Mėlyną sniegą“ (1960), „Brolius baltus aitvarus“ (1969; LRD premija), „Prisijaukinsiu sakalą“ (1978; Vinco Krėvės premija). Lietuvoje išėjo rinktinė „Grižulas“ (1990; Jotvingių premija) ir „Sakalų valanda“ (1996; poeto mirties).

Sulaukęs džiaugsmingos valandos, H. Nagys atvyko į Nepriklausomą Lietuvą. Tačiau ir čia, beatodairiškai pasitikėdamas artimu, buvo įskaudintas. Buknaičių kaime, vienkiemio vietoje išvydęs vienišą šlamantį ažuolą ir pats pasijuto vienišas, bestovįs gyvenimo pagairėje. Laiške literatūros kritikui R. Pakalniškiui rašė: „Esu, kaip ir mano sesuo, niekieno žemėje: nepriimtinas nei katalikams, nei cicilikams, nei visokiems kitokiems „ikams“. Ir tuo ne tikai esu patenkintas, bet beveik didžiuojuosi.“

Vartant archyvinę medžiagą, skaitant pageltusius dienoraščio bei laiškų lapus, atsiveria jo kūrybingas, aistringas darbas, gėrio ir grožio puoselėjimas, lietuviško žodžio saugojimas. Tačiau čia pat išvystame ir beribiu liūdesiu bei skausminga vienatve nuspalvintą poeto

Nukelta į 8 psl.

Debiutinė knyga, 1946 m.

paskaitų (nuo 1958 m. išrinktas garbės filisteriu), buvo Kanados LB Kultūros fondo pirmininkas, įsteigė V. Krėvės premiją, organizavo parodas. Artimai bendravo su Monrealio dramos teatro studijos nariais, įkūrė Knygos klubą bei kartu su literatūros kritiku Vytautu Jonynu ir jo žmona Monika

„...ranka, kuri visuomet būtų ištiesta tau – laimei ir nelaimi...”

Atkelta iš 7 psl.

paveikslą. 1945 m. dienoraštyje rašė: „Širdie, ar tu kartais nesi vėjo malūno sparnai?”

Išsaugota archyvinė medžiaga tampa nebylais laiko ženklais, atsakančiais į šį klausimą.

„...ar plaktų širdis, jei nebebūtų jokios vilties...”

H. Nagys mokėsi daugelyje Lietuvos miestų ir miestelių, sėkmingai baigė Kėdainių gimnaziją. Jo literatūros mokytojas Viktoras Katilius bei Kėdainių gimnazijos direktorius, rašytojas Juozas Paukštelis džiaugėsi auklėtiniu. Septyniolikmetis jaunuolis pradėjo spausdinti savo originalią kūrybą ir vertimus iš vokiečių bei latvių kalbų nepriklausomos Lietuvos spaudoje – „Ateityje”, „Mokslo dienoje”, „Židinyje”, „Naujojoje Romuvoje”, almanachuose – „Pirmieji žingsniai”, „Varpai”.

Vytauto Didžiojo universitete studijavo lituanistiką, germanistiką, meno istoriją. Čia, dr. Juozo Girniaus dėka, atsivėrė filosofijos erdvės. Henrikas lankė ir privatų filosofijos seminarą, kurį profesorius rengdavo savo bute Žaliakalnyje. Laiške R. Pakalniškiui H. Nagys rašė: „Jo paskaitos, ypač jo asmeniškias seminaras, kuris vykdavo jo bute, mane supažindino ne tik su tuometine filosofija, bet atskleidė tikrosios filosofijos rūpestį: žmogiškosios būties santykio su būtimi, ieškoma Kierkegaard, Jasperso ir Heideggerio. Šio šimtmečio žmogaus tragiško dvilypumo dialektikos apmąstymai tame baisiame vokiečių okupacijos ir Antrojo pasaulinio karo skerdynių, nužmoginimo fone buvo sukrečiantys ir nepamirštami. Girnius sugėbėjo visa tai perduoti taip, kad kiekvienas mūsų buvome atvirai toms laikmečio problemoms ir jautėme asmenišką atsakomybę jas rimtai permąstyti. Gal ne viską supratome, bet viską jautėme, visa savo jauna esybe.” (1992 m. spalio 31 d.)

Egzistencinė filosofija H. Nagiui tapo artima ir, pasak jo, „privertė angažuotis ir gyvenime, ir poezijoje”.

H. Nagys buvo aktyvus literatūros seminaro lankytojas ir dalyvis – skaitė savo kūrybą, klausė kitų pradedančiųjų rašytojų. Čia susibičiuliavo su Juliumi Kaupu, kuris studijavo mediciną ir kūrė pasakas. Vilniuje brendo gabieji literatai, skleidėsi jų kūrybos žiedai. H. Nagys dienoraštyje rašė: „... buvo suorganizuoti trys didžiuliai literatūriniai vakarai. Dviejuose jų dalyvavau. Ten susitikau vi-

sus mano draugus – vienišus, rašančius ir toliau susirūpinusius Lietuvos likimu. Nei vienas neabejojo, kad valandai atėjus reikės eiti kovon ir geriau mirti, nei dar kartą vergauti, bet jau tada buvo aišku, kad bolševikams artėjant, nebus kaip stoti kovon. Taip ir įvyko.

Tuose vakaruose buvo ir Vytautas Mačernis, ir Leonas Švedas, ir Bronius Krivickas, ir Mameratas Indriliūnas, ir Kazys Bradūnas, ir Eug. Matuzevičius. Buvo juose taip pat prof. Mykolaitis-Putinas, Faustas Kirša, Antanas Miškinis, B. Brazdžionis, S. Santvaras, J. Jankus, K. Inčiūra, P. Jurkus, P. Vaičiūnas ir dar keli.

Salė buvo tikrai niekad anksčiau nematyto kultūringumo ir subrendimo: reaguojanti į kiekvieną tikrą ir gyvą žodį. Vytauto eilėraščiai sukėlė audrą pasitenkinimo: tai buvo jo naujieji sonetai iš „Metų” rinkinio. [...] Aš klausiausi visų jų žodžių – ir iš tų vakarų buvo aišku – jaunoji lyrikų karta buvo neabejotinai stipri, originali, nauja. Mūsų lyrikai negrėšė smukimas į menkavertį mėgdžiojimą.” (Iš Dienoraščio, 1945 m.)

Istorinės sąlygos pakoregavo daugelio talentingų kūrėjų gyvenimus. 1944 metų vasarą į Vakarų pasitraukė ir Henrikas su broliu Martynu. „Sunkus, pilnas vargo ir skaudaus nusivylimo kelias už manęs. Esu nebe Berlyne. Ir aplinkui mane dabar kalnai. Dabar mes visai nebe toli vienas kito. [...] Kartais mane apima toks begalinis ilgesys namų, kad, rodos, būčiau likęs tenai – kaip ten bebūtų, vis būtų namai. Lyg sapnas dabar atrodo tai, kad yra kažkur miestai ir kaimai, kur kalba tavo kalba ir kur visa taip sava ir taip tikra: esu vėl geležinkelietis. Nieko geresnio nesugalvoju – pagaliau ir jėgų nėra. Ar ne vis vien? Esu visai vienas. Čia nėra nei vieno lietuvio.”

Penkeri metai, praleisti Vokietijoje ir Austrijo-

Henrikas ir jo mylimos moterys. Iš kairės: žmona Birutė, mama, sesuo Zinaida. Lemontas, Illinois.

je, užgrūdino ir padėjo tvirtus pamatus tiek Henriko, tiek Zinos tolesniam gyvenimui. Abu studijavo Insbruko, Freiburgo universitetuose. Henrikas dėstė vokiečių kalbą V. K. Jonyno įsteigtoje Menų ir amatų mokykloje, lankė dailininko T. Valiaus grafikos studiją.

H. Nagį traukė jauni, kūrybingi žmonės: mėgo kalbėtis su jais, diskutuoti. Laiške A. Vaičiulaičiui rašė: „Prieš savaitę buvau Baden ezere, studentų stovykloje, ir, taip man rodos, tai buvo man pats didžiausias įvykis visų beveik keturių metų laikotarpio čia, Vokietijoje. Aš mačiau ten daug saulės, vandens, mačiau senas pilis, atsispindinčias skaisčiai žaliame vandenyje, mačiau baltus laivus, žuvėdrų mirgančių debesų palydimus, ir naktimis sukritusias rugpjūčio žvaigždes juodame vandenyje. [...] Ir tikrai tokiom valandom, kai staiga tarytum visa nušvinta skaudžiai akinančia šviesa ir kai pamatai save ir visus kitus išblaškytus ir nereikalingus po visą žemę, tada imi suprast, koks bausis likimas ir kokia nežinia supa mus ir mūsų tėviškę: tėvus, draugus, artimuosius.”

Tęsinys kitame numeryje

Advento laikotarpis

Atkelta iš 5 psl.

Švč. M. Marijos valandos

Kilmė

„Teskamba šventa giesmė Mergelei skaisčiausiai, visada tebus garbė Motinai kilniausiai.”

Nuo pat krikščionybės pradžios Lietuvos bažnyčiose šie žodžiai skambėdavo ankstyvais advento šventadienio rytais. Tai pirmieji Švč. M. Marijos valandų, paprastai vadinamų „gadzinkomis” arba „adynomis” (lenk. *godzinki* – „valandėlės”), žodžiai, išreiškiantys liaudies tikėjimą Nekaltai Pradėtąja.

Švč. M. Marijos valandų istorija susijusi su dogmatiniais teologų ginčais dėl tikėjimo Marijos Nekaltuoju Prasidėjimu. Manoma, kad Valandos buvo parašytos XV a. antroje pusėje. Ilgą laiką manyta, kad jų autorius yra jėzuitas šv. Alfonsas Rodriguesas, bet paskutiniajai tyrimais nustatyta, kad jas parašė pranciškonas Bernardinas de Bustis (1450–1513), garsus pamokslininkas, garbinęs Mariją.

1476 m. pop. Sikstas IV aprobavo Nekaltai Pradėtosios Mišias ir patvirtino, jog tikėjimas Nekaltuoju Marijos Prasidėjimu atitinka Bažnyčios mokymą ir Šventąjį Raštą.

Kaip ir pranciškonai, jėzuitai visada pripažino ir gynė mokymą apie Nekaltą Marijos Prasidėjimą. Jėzuitas Alfonsas Rodriguesas [†1617] ilgą laiką

manyta, kad jis yra Švč. M. Marijos valandų autorius) kasdien kalbėjo šias maldas ir skleidė jas tarp draugijos vienuolių.

Iš pradžių per adventą, prieš šventadienio pamaldas, jas giedodavo bažnyčiose specialiai pamokyti žmonės, vėliau, vargonininkams vadovaujant, – visi žmonės, nes Švč. M. Marijos valandos yra skirtos liaudžiai.

Apeigos

Tradiciją Švč. M. Marijos valandas giedoti bažnyčiose įvedė kunigai, vienuoliai, vargonininkai, špitolninkai, namuose – pamaldūs žmonės. Pagal tradiciją Bažnyčia per adventą nerekomenduoja groti muzikos instrumentais. Vargonais pamaldose grojama tik pritariant giesmėms. Liaudis, nors ir buvo sakoma, kad „šv. Andriejus nukarpo (muzikantams) striūnas”, grojo liaudies muzikos instrumentais. Į ankstyvasias Rarotų Mišias žmonės iš atokesnių kaimų ir sodžių giedoti Švč. M. Marijos valandų buvo kviečiami rago ar medinio trimito garsais.

Giedant Švč. M. Marijos valandas gegužės mėnesį Žemaitijoje joms pritariama kanklėmis.

Laikantis liaudies tradicijos, Švč. M. Marijos valandos pradėdamos ir baigiamos atsiklaupimu ir persižegnojimu: bažnyčioje – prie centrinio ar Marijos altoriaus bei paveiklo, namuose – prie Švč. M. Marijos paveiklo.

Švč. M. Marijos valandos giedamos antifoniniu būdu, t. y. gieda dvi giedotojų grupės – vyrų ir moterų. Gali būti giedama keliais būdais: giesmes ir himnus veda du vedantieji (pirmininkai) – vienas vyras ir viena moteris; pritaria vyrai – vyrai, moterys – moteriai; kreipinius ir maldas veda kiekvienas iš giedotojų ratu pagal saulės rodyklę; atliepus atsako visi kartu. Gražu, kai giesmei, himnui ir maldai pritaria visa bažnyčia. Kitas būdas: vyrai sėdasi prie Švč. M. Marijos altoriaus ar paveiklo, moterys – už jų nugarų; maldas ir kreipinius kalba tik vadovai – vienas vyras ir viena moteris, atliepia – visa bažnyčia; giesmes ir himnus veda vadovai, pritaria – giesmininkai bei bažnyčios bendruomenė. Švč. M. Marijos valandas giedant namie: vadovas – tėvas ar motina, giesmininkai – visa šeima. Žemaitijoje giesmėms ir himnams pritariama kanklėmis.

Tradiciskai žmonės mėgsta Švč. M. Marijos valandas giedoti pagal liaudies melodijas, nors visiems gerai žinomos 1906 m. į giesmynėlį įtrauktos kompozitoriaus Juozo Naujalo aranžuotos Švč. M. Marijos valandų giesmės. Jei bažnyčioje giedodavo Sumos choras – tai „pagal Naujalį”, jei „bobinčius” – tai pagal liaudies melodiją. Namuose ir prie lurdų žmonės Švč. M. Marijos valandas gieda pagal liaudies melodiją, kurios mokė tėvai ir seneliai.

Chorai bažnyčioje Švč. M. Marijos valandas gieda pagal kompozitoriaus Juozo Naujalo aranžuotas melodijas, todėl neįmanoma giedoti visiems bažnyčioje besimeldžiantiems. □